

ISBN 978-86-82873-15-0

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
С А Н У

ЗБОРНИК РАДОВА I

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД
2007

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41:005.71(497.1),,1947/2007“
811.163.41(082)

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова I / уредник Срето Танасић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007 (Београд : Чигоја штампа). 494 стр. ; — 24 cm

Тираж 500. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-82873-15-0

1. Танасић, Срето [уредник]

а) Институт за српски језик САНУ (Београд) — 1947–2007

б) Српски језик — Зборници

COBISS.SR-ID 145323020

Рецензенти:

академик Милка Ивић, др Гордана Јовановић, редовни професор,
др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ,
др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник,
др Срето Танасић, научни саветник

Секретари редакције:

мр Владан Јовановић
Марина Спасојевић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:

Владан Јовановић и Марина Спасојевић

Припрема за штампу:

Давор Палчић (*palcic@eunet.yu*)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Тираж

500

САДРЖАЈ

Предговор	7
-----------------	---

I

Драго Ћупић — Срето Танасић: <i>Шездесет година Института за српски језик САНУ</i>	11–18
Ирена Грицкат-Радуловић: <i>Наука о језику у делатности Академије</i>	19–106
Милка Ивић: <i>Александар Белић (2. VIII 1876 — 26. II 1960)</i>	107–109
Милка Ивић: <i>Актуелности Белићевих погледа на именицу</i>	111–123
Драго Ћупић: <i>Михаило Сивановић (Свијена Пийерска, 1903 — Београд, 1991)</i>	125–130
Стана Ристић: <i>Прва лексикографска школа у Институту за српски језик САНУ</i>	131–149
Марта Бјелетић: <i>Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика“</i>	151–170
Гордана Јовановић — Виктор Савић: <i>Пројекат „Обрада старих српских писаних синонима и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српскословенског јеванђељског речника“</i>	171–177
Слободан Реметић: <i>Шездесет година дијалектологије у Институту за српски језик</i>	179–193
Предраг Пипер: <i>Савремени српски књижевни језик у истраживањима и издањима Института за српски језик САНУ</i>	195–204

II

Милка Ивић: <i>О специфичном лексичко-морфолошком ентитету пут</i> ..	207–214
Миланка Бабић: <i>Грамаичко-прагматичке везе презентативних партикула ево, ето, ено у екскламативним конструкцијама</i>	215–228
Милета Букумирић: <i>Изучавање српског језика на Филозофском факултету у Приштини</i>	229–242
Даринка Гортан-Премк: <i>Српска лексикографија данас. Три предлога</i> ..	243–247
Јасмина Грковић-Мејдор: <i>Језик српске средњовековне писмености: достигнућа и задаци</i>	249–266
Милорад Дешић: <i>Српски језик као страни у теорији и пракси</i>	267–271
Милан Драгичевић: <i>Прекодрински мост (поводом 60 година постојања Института за српски језик САНУ)</i>	273–278

Радмила Жугић: <i>Генијивне предлошко-падежне синтагме узрочног значења с предлогом од у говору јабланичког краја (паралеле с призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима)</i>	279–291
Гордана Јовановић: <i>Бура Даничић, Рјечник из књижевних старина српских — дело непролозне лексикографске вредности</i>	293–297
Милош Ковачевић: <i>Међуоднос фуџура I и фуџура II имперфективних глагола</i>	299–311
Ана Кречмер: <i>Славеносрпска писменост и њено значење за историјску србистику</i>	313–320
Władysław Lubaś: <i>Мój naukowy Belgrad</i>	321–329
Јордана Марковић: <i>Српска дијалектологија после</i>	331–338
Герхард Невекловски: <i>Српски језик у Аустрији</i>	339–348
Милош Окука: <i>Србистика у Баварској</i>	349–365
Бранислав Остојић: <i>Досадашњи резултати, стање и будући задаци науке о српском језику у Црној Гори</i>	367–373
Звездана Павловић: <i>Поглед на оронимију Србије</i>	375–380
Јованка Радић: <i>Пол и категоријална припадност назива за лица у српском језику</i>	381–400
Милорад Радовановић: <i>Ојолски пројекат</i>	401–416
Милица Радовић-Тешић: <i>Славови М. Пешикана о језику у Црној Гори</i>	417–425
Андрей Н. Соболев: <i>Календарная лексика балканских славян</i>	427–443
Димитрије Стефановић: <i>Нешто о лингвистичкој србистици на Универзитету у Будимпешти у прошлости и данас</i>	445–461
Рада Стијовић: <i>Семантичко-орфографске дистинкције неких сложеничких образовања</i>	463–470
Светлана Михаиловна Толстая: <i>Языковой образ пустого</i>	471–480
Пол-Луј Тома: <i>Србистика у Француској</i>	481–494

ISBN 978-86-82873-15-0, p. (401–416)

УДК 811.163.41

811.16/.17

81:316.7(497.1)

2007.

МИЛОРАД РАДОВАНОВИЋ
(Нови Сад)

ОПОЛСКИ ПРОЈЕКАТ

Кроз сплет који чине преглед хронологије догађаја, излагање чињеница лингвистичких и нелингвистичких, опис збивања и објашњење појава, с ауторским коментарима и неопходним библиографским подацима, представљају се настанак, развој, завршетак међународног научног пројекта „Савремене промене у словенским језицима (1945–1995)“ (Ополски универзитет, Ополе, Пољска). Посебно се пажња обраћа српском учешћу у реализацији тога научног пројекта, и ангажовању Института за српски језик САНУ у томе послу. У прегледу се даје и садржина резултата рада на опису, попису, објашњењу, и предвиђању промена у српском језику.

Кључне речи: промене у словенским језицима, промене у српском језику, социолингвистички статус, лексика, фонологија, морфологија, творба, синтакса, семантика, фразеологија, функционални стилови, дијалекти, правописна норма.

1. Како је све то почело и шта се затим збивало?

Почетком пролећа 1993. године, професор Павле Ивић је био добио писмо од нашег колеге и пријатеља, професора Казимјежа Фелешка из Пољске у којем га овај угледни слависта обавештава о иницијативи за оснивање међународног научног пројекта *Савремене промене у словенским језицима (1945–1995)*, те с тиме у вези о позиву који је с пољске стране био упућен одговарајућим српским научним институцијама, а на који није било одговора. Молио је колега Фелешко у том свом писму професора Ивића да предузме неопходне кораке како би се српска страна у тај пројекат ипак укључила, тј. — „да не искључује саму себе из ове међународне научне сарадње“. (Тада су били ратови у окружењу, политички, економски и културни ембарго света према нама, психолшка и свака друга ситуација невестела, те није ни чудо што одзива с ове стране није одмах било.) Професор Павле Ивић назвао је тим поводом телефоном мене, као свога новосадскога ђака, да ме замоли да преузем вођство нашег, српског

потпројекта, тј. да руководим њиме. То је било први пут да ме је нешто молио, а не предлагао или у задатак стављао. Обећао је при том да ће Институт за српски језик САНУ бити носилац нашег дела посла, Милош Луковић из Балканолошког института САНУ био би научни секретар потпројекта, Бранислав Брборић, с радним местом у републичким органима управе (тамо задужен за културу, библиотеке и издаваштво) био би техничко-стручни координатор посла, док би директор Института за српски језик САНУ, Драго Ћупић, био институционално одговорно лице, у име српске стране, у тој српско-пољској сарадњи научној. Разуме се, изађох у сусрет молби мога професора.

Пројекат је 1992. године био замислио, а на Светском конгресу слависта у Братислави 1993. афирмисао, професор Станислав Гајда, из Института за пољску филологију, Ополскога универзитета (Stanisław Gajda, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Opolski), Ополе, Пољска.¹ Пројекат је носио службени назив *Савремене промене у словенским језицима (1945–1995)* (*Współczesne przemiany języków słowiańskich, 1945–1995*) и под патронатом је био Пољске академије наука (и одговарајућих националних академија), те Међународног комитета слависта и његове Комисије за социолингвистику. Координатор Пројекта кроз све те године био је професор Станислав Гајда, а ја (Милорад Радовановић) на описани начин постадох координатор Потпројекта за српски језик (Савремене промене у српском језику, 1945–1995), секретар српског Потпројекта тако постаде Милош Луковић, а његов носилац постаде Институт за српски језик САНУ. Замишљено је било да пројекат траје у времену од 1992. до 1996. године, а објављивање његових коначних резултата било је планирало за 12. међународни конгрес слависта у Кракову 1998. године (са низом специфичних публикација и после тога).

У оквиру рада на овом међународном Пројекту одржано је неколико тематских научних конференција: „Словенски језици у контексту савремених промена у Европи“ (1992),² „Савремене промене у

¹ У току рада на пројекту Wyższa Szkoła Pedagogiczna (Im. Powstańców Śląskich), у чијем је саставу до тада био наш домаћин, Instytut Filologii Polskiej, престао је у Univesytet Opolski (1995)! Сигурно — добрим делом и захваљујући оваквим пројектима и међународним активностима, везама и признањима вредних научника и професора тамошњих. То је било и време сваковрсног оживљавања Пољске, њенога југа и југозапада, нарочито!

² Уп.: *Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Materiały konferencji z 23–25 IX 1992 r.*, red. Stanisław Gajda, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Im. Powstańców Śląskich / Instytut Filologii Polskiej, Opole, 1992.

Пољском“ (1993),³ „Савремени проблеми упоредне стилистике“ (1993),⁴ „Граматичке, лексичке и стилске промене у словенским језицима“ (1995),⁵ „Саопштавање резултата рада на Пројекту“ (1994, 1996) — а део реализације Пројекта одвијао се и кроз тематски усмерене (групне и појединачне) наступе на Међународном конгресу слависта у Братислави (1993), те кроз редовне годишње састанке Координационог одбора Пројекта, и у облику завршне панел-расправе на 12. међународном конгресу слависта, у Кракову 1998. године. Такав облик рада, као и издавање пригодних тематских публикација, уз израду одговарајућих подсетника за представљање промена у самој структури свакога словенскога језика, и у његовом окружењу, прилагођен је био начелној потреби да се изведу неопходне предрадње намењене усаглашавању избора тематике, теоријских ставова, методолошких поступака, приказивачких техника и појмовно-терминолошког апарата за коначно дело. Тај оквир, разуме се, могао је бити преобликован, допуњаван, сажиман, или слично, сходно специфичностима појединачних језика, спољашњих прилика у којима они живе, и лингвистичких прилика које заступају. А тек завршне, „синтетичне“ свеске штампаних резултата овог међународног Пројекта, могле би да створе услове за (опште и детаљне) упоредне, дакле и типолошке увиде разних укрштених врста.⁶

На прву научну конференцију Пројекта отпутовали смо, у септембру 1993. године, као делегација у саставу: М. Радовановић, М. Луковић и Б. Брборић (читалац ће лако замислити како је путовање

³ *Przemiany współczesnej polszczyzny. Materiały konferencji naukowej. Opole 20–22. 09. 1993 r.*, red. Stanisław Gajda, Zbigniew Adamiszyn, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Im. Powstańców Śląskich w Opolu / Instytut Filologii Polskiej, Opole, 1994; *Najnowsze dzieje polszczyzny. Język polski poza granicami kraju*, red. Stanisław Dubisz, Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej, Opole, 1997.

⁴ *Stylistyczne konfrontacje. Materiały konferencji naukowej. Opole 23–25.09.1993 r.*, red. Stanisław Gajda, Mieczysław Balowski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Im. Powstańców Śląskich w Opolu / Instytut Filologii Polskiej, Opole, 1994.

⁵ *Języki słowiańskie 1945–1995. Gramatyka — Leksyka — Odmiany. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Opole, 20–22. 09. 1995 r.*, Red. Stanisław Gajda, Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej, Opole, 1995.

⁶ Прва свеска синтеза објављена је 2003. године (мада би се „синтезом“ у овом смислу могао сматрати и прилог објављен у тематском блоку за 12. међународни конгрес слависта у Кракову: Карл Гутшмидт, „Общие тенденции и специфические формы их реализаций в современных славянских языках“, *Jazykovedný časopis* 49/1–2 [= Venované XII. medzinárodnému zjazdu slavistov (Krakov 27. 8.–2. 9. 1998)], Bratislava, 1998, 15–27): *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Słownotwórstwo / Nominacja*, red. Ingeborg Ohnheiser, Universität Innsbruck — Institut für Slavistik / Uniwersytet Opolski — Instytut Filologii Polskiej, Opole, 2003 (1–541).

могло изгледати у време највеће инфлације код нас, несигурним возом из Истамбула, са преседањем у Будимпешти и Катовицама, са по три визе у пасошима, у сталном спору са службеним лицима разних сорти и цариницима — око свега замисливог, чак и око књига, без пара и којечега још). У Ополу смо били удобно смештени у скромном али веома пријатном кампусу. Убрзо смо сазнали да је у позиву за седницу било писало „српскохрватски језик“, те да стога лингвисти из Хрватске нису дошли. Ми смо реаговали тако што смо саопштили да се овај посао не може урадити ваљано „барем без колега из Загреба“. (Резултат је био да су наредне, 1994. године позиви ишли посебно за „српски“ а посебно за „хрватски“ језик, те се колеге из Загреба тада у рад Пројекта укључише; за „српски“ језик је као координатор био назначен Милорад Радовановић, а за „хрватски“ Мијо Лончарић.) Морам рећи, били смо примљени љубазношћу и гостопримством које нисмо очекивали. Ваљда је такав домаћински приступ био мотивисан ситуацијом у нашој земљи и општом изолацијом њеном, са имплицитним и експлицитним знаковима солидарности и разумевања. (На моменте сам се осећао као да сам главом и брадом Ноам Чомски окружен свитом и домаћинима.) Ту смо, на молбу домаћина, сачинили и конспект за проучавање социолингвистичких тема у словенским земљама (у српској и пољској верзији). Имали смо, наравно, и властита излагања о разним аспектима српке језичке стварности. Враћајући се возом кући, за Нови Сад и Београд, договарали смо се да за предвиђену завршну конференцију пројекта 1996. године обезбедимо готову књигу, да покушамо да је штампамо и у Београду и у Ополу, те да у ту сврху саставимо екипу коју је могућно за тако хитар а ваљан рад склопити, дакле, не најбољу у неком апстрактном, идеалном смислу, него оперативно најбољу могућну у том времену и у датим околностима сваковрсним. Поред нас тројице (М. Радовановић — уводна и општа питања, Б. Брборић — социолингвистички аспекти теме, М. Луковић — функционалностилска проблематика), мислили смо, узећемо за лексик у Ивана Клајна, за граматик у Живојина Станојчића, за правописну норму Митра Пешикана, те за дијалекатске теме Слободана Реметића и/или Драга Ђупића. А на тој првој конференцији је при том договорено било да: сваки словенски језик у тој завршној прилици буде заступљен једним томом, писаним управо на језику који приказује, да сваки такав монографски приказ представи (а) промене друштвених и комуникацијских прилика у којима се дати језик налази, (б) промене у варијететима тога језика, (в) промене у самој језичкој структури (фонетско-фонолошке, морфолошке, синтаксичко-семантичке, лексичке, творбене, стилске, прагматичке), и (г) језичка збивања у дија-

спори, те да све то прате синтетични томови, са регистрима. И чинило нам се при свему томе да је у пола века наше историје мало језичких промена да књигу сачинимо о њима. А било је, увидели смо то касније, разуме се, толико материјала разноврснога, да смо књигу морали скраћивати не бисмо ли остали у раму обима предвиђеног пропозицијама Пројекта.

Наредна је конференција Пројекта одржана у мају 1994. године. Њој смо присуствовали са рефератима у саставу: М. Радовановић и М. Луковић (дакле, руководилац и секретар српског Потпројекта). Потоње, 1995. године, поново у мају месецу, делегација је изгледала овако: М. Радовановић, М. Луковић и Ж. Станојчић, разуме се, поново са рефератима и дискусијама, у вези са већ обављеним истраживањима и њиховим резултатима. Године 1996. одржана је завршна конференција Пројекта. На њој је била наша делегација у саставу: М. Радовановић, М. Луковић, Д. Ћупић. О нашим резултатима говорили су М. Радовановић, Д. Ћупић, а са пољске стране, један од рецензента, Владислав Лубаш (рецензенти су још били П. Ивић и И. Грицкат-Радуловић), те иницијатор и руководилац целог Пројекта — Станислав Гајда. На последњој вечери пројекта, после формалних чинова и говора, коктела и музичке завршнице, те договора о активностима на презентацији Пројекта на 12. међународном конгресу слависта у Кракову 1998. године, руководилац пројекта, Станислав Гајда је поносно представио изненађење: наше две књиге — *Српски језик* (Ополе) и *Српски језик на крају века* (Београд). О књигама је на тој званичној и првој промоцији њиховој (поново) говорио, сада подробно, пољски рецензент њихов, Владислав Лубаш. Наш је гест, готова књига домаћинима, као уздарје, био више него успео. Обележио је крај Пројекта монографијом која је прва изашла у серији од 14 предвиђених књига за 14 словенских језика (о крају Пројекта, а две године пре рока крајњег за публикување књига). Сви су нам одреда честитали. Понеко и са прошапутаном назнаком да је то „од срца“, „искрено“ или „стварно“! Та је последња научна конференција доиста и била замишљена као представљање будућих монографија о словенским језицима. Но, ми представисмо и монографију саму! Лепо смо се осећали, доиста, и због успешно урађенога посла, и због труда домаћина око нас, и због опште ситуације у нашој земљи и око ње, али и због сазнања да кад се неки групни научни посао заврши — најважније је обично да неко и његово публикување покрене, пре него што ентузијазам спласне, а тим се растури на друге стране и на друге послове.

Прва је, дакле, била објављена српска књига. Аутори су били сви из Новог Сада и Београда. На тај начин, она је постала и образац

ауторима потоњих књига о променама у другим словенским језицима. А та наша књига, како је то било и предвиђено, садржавала је социолингвистичко, лексиколошко, фонетско-фонолошко, граматичко, функционаностилистичко, дијалектолошко и правописно поглавље, као и именски и предметни регистар, те резимеа на енглеском односно пољском језику. Све то, разуме се, с погледом на *крај једног и почетак новог века!* Београдска верзија српскога тома чак се и зове управо тако: *Српски језик на крају века*. Сдржај његов у пољском издању:

Српски језик, Słowo wstępne — S. Gajda; Предговор (О језичким променама уопштено, О променама у српском језику у одабраном времену, О књизи самој) — М. Радовановић; Предисторија и социолингвистички аспекти (Ретроспектива српско-хрватскога језичког и политичког уједињавања и разједињавања, Расплитање језичке кризе у бившој Југославији) — Б. Брборић; Лексика (Извори, критеријуми и хронолошке границе, Односи међу варијантама, Страни утицаји, Општи део речника, Унутрашња политика, Званични жаргон и конференцијашки језик, Међународна политика, Привреда и финансије, Наука, Техника, Саобраћај и туризам, Култура, уметност и просвета, Средства информисања, Забава и мода, Спорт, Војна терминологија, Сленг, Вулгаризми) — И. Клајн; Фонетика (Прозодијски систем, Вокализам, Консонантизам) — Д. Петровић; Морфологија, синтакса и фразеологија (Ниво облика, Ниво реченичних конституената, Ниво реченице) — Ж. Станојчић; Специјални стилови (Процеси номинализације језичког исказа и декомпоновање предиката, Бујање фразеологизама, Бирократизација језика) — М. Луковић; Дијалекти (Промене у дијалектима, Проучавање дијалеката) — Д. Ћупић; Правописна норма (Правописна норма у српској језичкој култури, Српска правописна норма после Другог светског рата, Актуелна начела српске језичке и правописне норме) — М. Пешикан; Summary; Streszczenie; Регистри (Регистар личних имена, Регистар појмова). Београдска верзија књиге (идентичног слога и пагинације), осим опремом корица, разликује се од ове „службене“, пољске, само по томе што нема увод Станислава Гајде, што јој је наслов прилагођен домаћим тадашњим потребама издавачким (*Српски језик на крају века*), те што изостаје резиме на пољском.

2. Шта је бивало касније или како нам то сада изгледа?

Можда је симболички врхунац завршетка рада на Пројекту у сазнању да је тај посао наш, с једне стране, био у ствари инициран поменутиим писмом пољскога лингвисте Казимјежа Фелешка, а да се, с друге стране, и завршио управо Фелешковим приказом, речју похвале целом Пројекту, с посебним и детаљним ослонцем на српском тому и

на похвалама њему!⁷ Фелешка сам последњи пут и видео у Кракову, на 12. међународном конгресу слависта, што је 1998. године тамо био одржан. Претходно је остављао поруке на неколико места, с упутствима о томе када и где бисмо могли да се сретнемо. И срели смо се. Нисам ни слутио да је био болестан, нити да га више никада нећу моћи видети (наш пријатељ Казимјеж Фелешко преминуо је 3. јула 2001. године). А представљање резултата рада на пројекту и био је разлог мога доласка на тај Конгрес слависта у Краков (никада раније на тим конгресима нисам боравио), и то у оквиру расправе у посебном „тематском блоку“, „округлом столу“, „панел-дискусији“ (ту смо презентацију, као „одабрана репрезентација Пројекта“, обавили „тимски“, у саставу: Станислав Гајда из Пољске, Јан Босак из Словачке, Карл Гутшмит из Немачке, Јан Корженски из Чешке, Ада Видович-Муха из Словеније, и ја, Милорад Радовановић из Србије; презентација је и објављена).⁸ А све се то догађало, да поновим, и с погледом и на крај 20. и на почетак 21. века (па и новог миленијума). Ваља се, тим поводом, подсетити и чињенице да је српска социолингвистичка проблематика касније (формално неовисно од рада на Пројекту, но у бити у његовом окриљу) представљена једном тематском свеском часописа *International Journal of the Sociology of Language*, под насловом *Serbian Sociolinguistics*,⁹ са ауторским тимом који су чинили Павле Ивић, Драгољуб Петровић, Милорад Радовановић, Меланија Микеш, Ранко Бугарски, Иван Клајн, Душка Кликовац и Наташа Бугарски. Тематски кругови су били: планирање језика и језичка политика, језички контакти, урбанизација, европеизација и балканизација језичка, двојезичност, вишејезичност и образовање, језик рата, мира и национализма, неологизација и бирократизација у језику (те приказ двеју српских књига са пољскога пројекта, аутор — Н. Бугарски), и то на свим језичким нивоима, од оног фонетског односно фонолошког, преко граматичког и лексичког, до текстуелног и функционалностилског. Ти су радови сви били апстраховани у часопису *Linguistics Abstracts* (Basil Blackwell, Oxford), а апстраховано је било и неколико других радова из пописа што се прилаже ниже.

⁷ Kazimierz Feleszko, „Relacja 'język a polityka' w najnowszych dziejach starego-nowego języka słowiańskiego“, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 35, Warszawa, 1999, 141–162

⁸ *Jazykovedný časopis* 49/1–2 [=Venované XII. medzinárodnému zjazdu slavistov (Krakov 27. 8.–2. 9. 1998)], Bratislava, 1998.

⁹ *Serbian Sociolinguistics*, eds. Milorad Radovanović and Randall A. Major, Mouton de Gruyter, Berlin / New York [=International Journal of the Sociology of Language, 151], 2001.

Потом смо одржали две промоције наше књиге у Србији. У Народној библиотеци Србије, у Београду септембра 1996. године и у Матици српској у Новом Саду, новембра 1996. године. Представљање и разраду тема с Пројекта објављивао сам сам или у сарадњи са другима у домаћим и иностраним часописима и књигама (видети библиографске податке представљене ниже). Књига је (или цела серија књига) приказивана у часописима: *Socjolingwistyka* 15, *Jazykovedný časopis* 49, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 35, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 45/1–2, *Studia Romanica et Anglicana Zagrabienis* 47–48, *International Journal of the Sociology of Language* 151, и другде.

Данас ми се чини да сам најбоље резимирао резултате истраживања везане за овај наш посао у релативно рецентном раду „Српски језик данас: Главне теме“ (видети попис ниже) преузетом и у књизи што је у штампи код Издавачке књижевнице Зорана Стојановића (Сремски Карловци / Нови Сад), у библиотеци Theoria — под насловом: *Сџари и нови сџиси: Огледи о језику и уму*. (а) Понајвише су ту у питању процеси који теку паралелно, па се и укрштају каткад, процеси европеизације и балканизације (унутарјезички — у свим језичким доменама, од лексикона, преко фонологије, морфологије, творбе, синтаксе, семантике и дискурса — до функционалностилских формација; и изванјезички — у целој култури коју језик опслужује). Ово је важно знати нарочито стога што када се имају у виду закономерности језичкога развика, важност међујезичких и међукултурних контаката с њима у вези, те непуристичност наше језичке културе (или чак културе наше у целини), онда та два паралелна процеса постају сасвим белодана. (б) Одмах за тим процесима, по важности за нашу тему јесте глотополитички процес који нам се догодио, дакле, није универзално важан као они претходни процеси, но је начелно теоријски могућан, а то је — промоција варијаната полицентрично стандардизованог („српскохрватског“) језика у оделите стандарднојезичке ентитете (српски, хрватски, бошњачки и, вероватно, „црногорски“). Показало се да идентификовање (стандардних) језика, њихово именовање и побројавање, овисе више о политичкој вољи (ауторитета разних врста) и политичким збивањима но о научним налазима и лингвистичким чињеницама, те комуникацијским законитостима и потребама. При том српску језичку норму, осим „преименовања“, тј. враћања старом имену „српски језик“, нису захватили никакви бурни унутарјезички догађаји, прекрајања, процеси. Језик је остао непуристичан, са две изговорне норме, и са два писма, дакле, диграфичан. Дакако, и са новим

варијантним испољавањима својим. У грубој редукцији речено, кратко, јасно и тачно: „И тако ’српски’ (п)остаде ’српски’“!

3. Из библиографије:

Тим ангажован на Пројекту

[Серија издања Ополског универзитета у Пољској (Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej) = званичне монографије са пројекта:] *Najnowsze dzieje języków słowiańskich: Српски језик* (red. M. Radovanović, 1996), *Български език* (red. S. Dimitrova, 1997), *Русский язык* (red. E. Širjajev, 1997), *Serbščina* (red. H. Faska, 1998), *Český jazyk* (red. J. Kořenský, 1998), *Slovenski jezik* (red. A. Vidovič-Muha, 1998), *Slovenský jazyk* (red. J. Bosák, 1998), *Hrvatski jezik* (red. M. Lončarić, 1998), *Беларуская мова* (red. A. Lukašanec, M. Prigodzič, L. Sjameška, 1998), *Македонски јазик* (red. L. Minova-G'urkova, 1998), *Українська мова* (red. S. Ermolenko, 1999), *Język polski* (red. S. Gajda, 2001), *Kaszubszczyzna — Kaszëbizna* (red. E. Breza, 2001), *Русинський язык* (red. P. R. Magocsi, 2004).

[Branislav Brborić, Drago Ćupić, Ivan Klajn, Miloš Luković, Mitar Pešikan, Dragoljub Petrović, Milorad Radovanović, Živojin Stanojčić:] *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 1–207.

[Милорад Радовановић, Бранислав Брборић, Иван Клајн, Драгољуб Петровић, Живојин Станојчић, Милош Луковић, Драго Ћупић, Митар Пешикан:] *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 1–201.

*Милорад Радовановић*¹⁰

Spisi iz kontekstualne lingvistike. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [=Biblioteka Theoria, 40]. 1997. 1–269. (I „Planiranje jezika i jezička politika“, 15–76.)

Serbian Sociolinguistics. Edited by Milorad Radovanović and Randall A. Major. Berlin / New York: Mouton de Gruyter [=International Journal of the Sociology of Language, 151]. 2001. 1–174.

¹⁰ На овом месту сугеришем опажање да сам и сâм од 1993. до 2006. године — сваке године објавио нешто у вези са Ополским пројектом.

Planiranje jezika: i drugi spisi. Sremski Karlovec / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića [=Biblioteka Elementi, 56]. 2004. 1–310. („Prvi deo“, 21–181.)

„Наш језик у словенском свету“. *Глас Универзитетa* 17. Нови Сад (Новембар 1993). 6.

„Spis tematów ważnych dla badań socjolingwistycznych uwarunkowań (zewnątrzyjęzykowych: kulturowych, społecznych, politycznych, komunikacyjnych) w językach słowiańskich i w konfrontacji z innymi językami / Inventar tema relevantnih za prikazivanje sociolingvističkih (=’spoljnih’, kulturnih, društvenih, političkih, komunikacijskih) prilika u vezi sa slovenskim jezicima i među njima“. *Informacja o Spotkaniu międzynarodowego zespołu Koordynacyjnego programu 'Współczesne przemiany języków słowiańskich (1945–1995)' odbytym w Opolu w dniu 22 września 1993 r.* Opole. 1993. 11–15.

„О раслојавању језика и функционалним стиловима“. *Задужбина* 26. Београд (1994). 4–5.

„Inventar tema važnih za prikazivanje sociolingvističkih prilika u slovenskim zemljama“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 37/1–2 [=Посвећено професорима др Вери Јерковић и др Јовану Јерковићу поводом 65-годишњице живота]. Нови Сад (1994). 529–32.

„Фазе (дез)интеграције српске стандарднојезичке норме. Или: Како је ’српски’ (п)остао ’српски’“. *Језици словианске 1945–1995. Граматика — Лексика — Одмиану. Материјали међународне конференције науке. Ополо, 20–22. 09. 1995 г.* Red. Stanisław Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1995. 15–19.

„Српски у скици — поглавито без речи. Или: Како је ’српски’ (п)остао ’српски’“. *Научни саставак слависти у Вукове дане. Реферати и саопштења* 25/2. Београд (1996). 361–66.

„Фазе (дез)интеграције српске стандарднојезичке норме“. *Српски језик* 1–2 [=Зборник у част проф. Живојина Станојчића]. Београд (1996). 404–08.

„Предговор“. *Српски језик на крају века.* Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 1–16.

„Предговор“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик.* Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 1–16.

„Inventar tema važnih za prikazivanje sociolingvističkih prilika u slovenskim zemljama. (Inventory of topics important for the presentation

of sociolinguistic circumstances in the Slavic countries.) Milorad Radovanović, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 37, 1994, 529–532“. *Linguistics Abstracts* 12/1. Oxford (1996). 58.

„Српски језик на крају века: између ’балканизације’ и ’европеизације““. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 40/1 [=Посвећено Дванаестом међународном конгресу слависта (Краков 1998)]. Нови Сад (1997). 161–65.

„Planiranje jezika i jezička politika: Principi i tendencije. (Na primeru srpsko-hrvatske relacije)“. *Jazykovedný časopis* 49/1–2 [=Venované XII. medzinárodnému zjazdu slavistov (Krakov 27. 8.–2. 9. 1998)]. Bratislava (1998). 57–74.

„Radovanović, Milorad. 1998. Srpski jezik na kraju veka: između ’balkanizacije’ i ’evropeizacije’. (Serbian language at the end of the century: between ’balkanization’ and ’europeanization’.) *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 40(1): 161–165“. *Linguistics Abstracts* 15/3. Oxford (1999). 424–25.

„From Serbo-Croatian to Serbian“. *Multilingua* 19/1–2 [=Special Double Issue *Language Contact in East-Central Europe*, ed. by Miklós Kontra]. Berlin / New York: Mouton de Gruyter. 2000. 21–35.

„An Inventory of Important Themes in the Presentation of the Sociolinguistic Situation in the (South)Slavic Countries“. *Die Sprachen Südosteuropas heute. Umbrüche und Aufbruch*. Hrsg. Barbara Kunzmann-Müller. Frankfurt am Main: Peter Lang. 2000. 209–12.

„Radovanović, Milorad. 2000. From Serbo-Croatian to Serbian. *Multilingua* 19(1–2): 21–35“. *Linguistics Abstracts* 16/4. Oxford (2000). 632.

„Od ’srpskohrvatskog’ do ’srpskog’: Rezime zbivanja““. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 44/1–2. Нови Сад (2001). 13–23.

„Standardni jezik, njegove varijante, subvarijante i urbano-regionalne realizacije (raslojavanje i promovisanje) — sa bibliografijom““. *Jezik i demokratizacija (Zbornik radova)*. *Language and Democratization (Proceedings)*. Ed. Svein Mønnesland. Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu [=Posebna izdanja, 12]. 2001. 169–78.

„O kontekstualnoj lingvistici i lingvistici javne komunikacije. (Uvod u bibliografiju i pojmovnik)““. *Język w przestrzeni społecznej*. Red. Stanisław Gajda, Kazimierz Rymut, Urszula Żydek-Bednarczuk. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej / Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. 2002. 175–79.

[With Nataša Bugarski:] „Serbian Language at the End of the Century““. *Lexical Norm and National Language. Lexicography and Language*

Policy in South-Slavic Languages after 1989. Ed. Radovan Lučić. München: Verlag Otto Sagner [=Die Welt der Slaven, Sammelbände — Сборники, Band 14]. 2002. 164–72.

„Neke sociolingvističke teme s kraja XX i na početku XXI veka. (Prilog komentarisanoj bibliografiji)“. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 45/1–2. Нови Сад (2002). 435–41.

„Some Sociolinguistic Topics at the End of the Twentieth and the Begin[n]ing of the Twenty First Century“. *Studia Romanica et Anglica Zagrabiana* 47–48 [=Damir Kalogjera: Septuagenario in Honorem Oblata]. Zagreb (2002–2003). 629–36.

„Srpski jezik na početku milenijuma: Inventar eksternih i internih pitanja“. Bosanski — hrvatski — srpski. Bosnisch — Kroatisch — Serbisch. Međunarodni skup 'Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca'. Beč 27.–28. sept. 2002. Internationale tagung 'Aktuelle Fragen der Sprache der Bosniaken, Kroaten, Serben und Montenegriner'. Wien 27.–28. Sept. 2002. Ur. Gerhard Newekowsky. *Wiener slavistischer Almanach* 57. Wien. 2003. 245–53.

„From Serbo-Croatian to Serbian: external and internal language developments“. *Language in the Former Yugoslav Lands*. Eds. Ranko Bugarski and Celia Hawkesworth. Bloomington, Indiana: Slavica Publishers. 2004. 15–23.

„Od 'srpskohrvatskog' do 'srpskog'“. *Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi*. Editorka Sibyla Mislovičová. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2004. 110–16.

„Како је 'српски' (п)остао 'српски'“. *Анали Огранка САНУ у Новом Саду* 1. Нови Сад (2006 [за 2004–2005]). 17–28.

„Инвентар социолингвистичких тема и српски језик“. *XXXII научна конференција на XXXVIII међународен семинар за македонски јазик, литература и култура. (Охрид, 15 VIII — 17 VIII 2005). Лингвистика*. Скопје: „Универзитет Св. Кирил и Методиј“. 2006. 89–104.

„Српски језик данас: Главне теме“. *Глас CDV. Одељење језика и књижевности* 22. Београд: САНУ. 2006. 59–78.

„Ка теорији планирања језика“. *Jezikovna predanost. Akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*. Ur. Marko Jesenšek in Zinka Zorko. Maribor: Slovenska akademija znanosti in umetnosti / Slavistično društvo Maribor. [= Zora 44]. 2006. 258–63.

Милош Луковић

„Urządowe użycie języka serbsko-chorwackiego (1945–1993)“. *Socjolingwistyka* 14. Kraków (1994). 47–50.

„Неке карактеристике специјалних стилова српскога стандардног језика“. *Języki słowiańskie 1945–1995. Gramatyka – Leksyka – Odmiąny. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Opole, 20–22. 09. 1995 r.* Red. Stanisław Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1995. 69–74.

„Специјални стилови“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 143–57.

„Специјални стилови“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 143–57.

„Језичка политика на тлу Југославије за време Другога светског рата“. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 43 [=Посвећено професору др Драгољубу Петровићу поводом 65-годишњице живота]. Нови Сад (2000). 323–27.

Бранислав Брборић

„Социолингвистички аспекти распада бивше Југославије“. *Socjolingwistyka* 14. Kraków (1994). 37–46.

„Неки проблеми у језичкој политици и језичкој пракси у Републици Србији и СР Југославији“. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 37/1–2 [=Посвећено професорима др Вери Јерковић и др Јовану Јерковићу поводом 65-годишњице живота]. Нови Сад (1994). 97–103.

„Стандардност, супстандардност и нестандардност“. *Научни саопштења слависти у Вукове дане* 24/1 [=Нормирање српског језика]. Београд: МСЦ. 1995. 351–63.

„Предисторија и социолингвистички аспекти“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 17–35.

„Предисторија и социолингвистички аспекти“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 17–35.

„Однос према туђицама: с мером али без аверзије“. *О лексичким позајмљеницама*. Ур. Јудита Планкош. Суботица / Београд: Градска библиотека Суботица / Институт за српски језик САНУ. 1996. 27–51.

„Српске социолингвистичке прилике у ретроспективи и српска језичка политика у новим државним околностима (1945–1995)“. *Реју-*

блика Српска Крајина. Топуско / Книн: СКД Сава Мркаљ / СКД Зора. 1996. 159–90.

„Граматика и ’опћенита правилност“. *Актуелни проблеми граматики српског језика*. Ур. Јудита Планкош. Суботица / Београд: Градска библиотека Суботица / Народна библиотека Србије / Институт за српски језик САНУ. 1999. 15–34.

„Das Serbische“. *Handbuch der Südost-Europa Linguistik*. Hrsg. Uwe Hinrichs, Uwe Büttner. Wiesbaden. 1999. 339–81.

„К пројекту историје српскога језичког стандарда“. *Језик данас* 7. Нови Сад. (1998). 1–7.

„Српски језик у БиХ — повезан са бошњачким и хрватским заједништвом језичких чињеница, али не и вредносних становишта“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 43 [=Посвећено професору др Драгољубу Петровићу поводом 65-годишњице живота]. Нови Сад (2000). 73–81.

Социolingвистички огледи. I. О језичком расколу. II. С језика на језик. Београд / Нови Сад: ЦПЛ / Прометеј. 2000–2001. (Прештампавања наведених радова.)

Иван Клајн

„Лексика“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 37–86.

„Лексика“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 37–86.

„Врсте романизација у савременом српскохрватском језику и путевима њиховог доласка“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 39/2. Нови Сад. 1996. 45–64.

„Neologisms in present-day Serbian“. *Serbian Sociolinguistics*. Edited by Milorad Radovanović and Randall A. Major. Berlin / New York: Mouton de Gruyter [=International Journal of the Sociology of Language, 151]. 2001. 89–110.

Живојин Станојчић

„Промене у морфологији, синтакси и фразеологији српског књижевног језика у периоду 1945–1995“. *Jezyki słowiańskie 1945–1995. Gramatyka — Leksyka — Odmiiany. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej. Opole, 20–22. 09. 1995 r.* Red. Stanisław Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1995. 173–80.

„Морфологија, синтакса и фразеологија“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 111–41.

„Морфологија, синтакса и фразеологија“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 111–41.

Драгољуб Петровић

„Фонетика“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 87–110.

„Фонетика“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 87–110.

„Две српске прозодијске норме?“. *Актуелни проблеми граматицке српског језика*. Ур. Јудита Планкош. Суботица / Београд: Градска библиотека Суботица / Народна библиотека Србије / Институт за српски језик САНУ. 1999. 227–31.

„Languages in contact: standard Serbian phonology in an urban setting“. *Serbian Sociolinguistics*. Edited by Milorad Radovanović and Randall A. Major. Berlin / New York: Mouton de Gruyter [=International Journal of the Sociology of Language, 151]. 2001. 19–40.

Драго Ђујић

„Дијалекти“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 159–70.

„Дијалекти“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 159–70.

Мићар Пешикан

„О правописној норми у српској језичкој култури“. *Наш језик* 30/1–5. Београд (1995–1996). 133–47.

„Правописна норма“. *Српски језик на крају века*. Редактор Милорад Радовановић. Београд: Институт за српски језик САНУ / Службени гласник. 1996. 171–79.

„Правописна норма“. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Српски језик*. Redaktor naukowy Milorad Radovanović. Opole: Uniwersytet Opolski / Instytut Filologii Polskiej. 1996. 171–79.

Павле Ивић

„Language planning in Serbia today“. *Serbian Sociolinguistics*. Edited by Milorad Radovanović and Randall A. Major. Berlin / New York: Mouton de Gruyter [= *International Journal of the Sociology of Language*, 151]. 2001. 7–17.

Summary

Milorad Radovanović

OPOLE'S PROJECT

As a result of the international project *Modern Changes in Slavic Languages (1945–1995)*, fourteen volumes on fourteen Slavic languages has been written, and published by the University of Opole (Poland) — including a separate volume *Serbian Language* (Opole, 1996) and its 'domestic' edition *Serbian Language at the end of the Century* (Belgrade, 1996). The main project topics covered by the Serbian volume include: historic background and sociolinguistic aspects, lexicon, phonetics, morphology, syntax and phraseology, special styles, dialects, and orthography. In this article the whole project has been presented, in all its aspects and results, with a selective bibliography appended.